

О. В. КУБАЙ,
*викладач кафедри математичного моделювання,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті розглянуто деякі особливості дистанційного навчання, як різновиду сучасного активного навчального процесу, що використовує розвинуті інформаційно-педагогічні технології. Автор звертає увагу на психолого-педагогічний аспект проблеми, пов'язаної з особистісними психологічними характеристиками учасників навчального процесу.

Аннотация

В статье рассмотрены некоторые особенности дистанционного обучения, как одного из видов современного активного учебного процесса, который использует развитие информационно-педагогические технологии. Автор обращает внимание на психолого-педагогический аспект проблемы, связанной с личностными психологическими характеристиками участников процесса обучения

Annotation

Some peculiarities of distance education as a kind of the modern educational process that uses developed information & pedagogical technologies were considered in the article. The author paid attention to psychological & pedagogical aspect of the problem connected with personality & psychological characteristics of the educational process participants.

У розвитку освіти на кожному історичному етапі відбиваються проблеми суспільства, а тому освітні системи повинні враховувати як інтенсивність, так і потреби життя людини. Разом з тим, освіта має тенденцію до відставання від інноваційних процесів у суспільстві і на сучасному етапі не гарантує створення достатніх умов для розвитку кожного студента, формування нового мислення, нового бачення змісту життя. Тому одним з важливих напрямків реформування освіти в Україні є створення передумов для формування освіченої, творчої особистості, становлення її морального і фізичного здоров'я, виховання громадянина демократичного суспільства.

Дистанційна освіта з використанням інформаційних технологій пройшла стрімкий шлях розвитку починаючи з 30-х років 20 століття. Спочатку використовувалися засоби зв'язку в режимі реального часу для синхронного навчання - одностороннього, або пасивного, пізніше - двостороннього, або інтерактивного навчання (наприклад, навчальне телебачення Стенфордського університету ITV [4])

У 80-х дистанційна освіта перейшла в асинхронний режим навчання з використанням комп'ютера (computer-aided learning), навчання опосередкованого комп'ютером (computer-mediated learning) і, на даному етапі, з наголосом на використання інтерактивних веб-сайтів. Розробку мультимедійних систем та баз даних, з'єднаних гіперлінками, доступних через універсальні веб-браузери, прийнято вважати основою асинхронного дистанційного навчання. Сучасні інформаційні мережеві технології дають можливість не просто перевести навчальний процес у цифровий режим, або замінити навчальну аудиторію, викладача та підручник комп'ютером, вони дозволяють змінити філософію навчального процесу, створити нову навчальну культуру [5, 6]. Дистанційна освіта перейшла від традиційної системи передачі знань, побудованої навколо викладача, до віртуального навчального середовища і навчальної громади, орієнтованих на студента.

Сьогодні дистанційне навчання (ДН) розглядається як нова педагогічна технологія або комплекс, що використовує у взаємодії та взаємодоповненні всі відомі технології навчання, підлягає основним законам педагогіки (хоча і трансформує їх згідно з новими умовами навчання і вимагає певного переосмислення у межах освітніх закладів).

На основі узагальнення різних визначень ми дійшли висновку, що, по-перше, ДН - це різновид сучасного активного навчального процесу, озброєного розвинутими інформаційно-педагогічними технологіями; по-друге, ДН - це різновид відкритого гуманістичного навчання, в якому активну роль на всіх етапах відіграють обидва суб'єкти навчання - і викладач, і учень (студент); по-третє, ДН - це інтерактивна взаємодія учасників навчального процесу на всіх етапах; нарешті ДН підпорядковано основним принципам сучасного навчання, насамперед принципам активності, самостійності, творчої діяльності [3].

Сьогодні, відповідно до «Національної доктрини розвитку освіти», на перший план у всебічному, гармонійному розвитку особистості висувається мета забезпечення у виховному процесі найповнішої життєвої самореалізації людини. Повнота такої самореалізації, як зазначає Б. Гершунський, означає максимальну користь, яку може принести особистість суспільству та самій собі. Така самореалізація потребує самостійного визначення особистістю змісту, форми, часу її освітньої діяльності. А це в свою чергу вимагає готовності людини до самостійного вибору.

На сьогодні підготувати молоду людину до самостійного вибору можливо лише при запровадженні сучасних ідей і технологій освіти, які вбирають новітні відкриття та зарубіжні психолого-педагогічні відкриття про активне навчання (Ю. Бабанський, В.Безпалько, В.Лозова, І. Харламов) як провідний принцип освітнього процесу, про комп'ютеризацію викладання та навчання, підпорядковану знову ж таки активній діяльності суб'єктів навчання (Є. Полат, А. Хуторський, М. Lepper, Т. Malone). Саме ця потужна наукова педагогічна база у

сукупності з останніми розробками в галузі інформаційних засобів сприяють розвитку ДН.

Основою навчально-пізнавальної діяльності ми виділяємо психологічні процеси особистості. Тому в ході ДН їх необхідно дотримуватися з урахуванням при цьому його специфіки.

Будь-яка нова форма навчання, утому числі дистанційна, вимагає створення психологічної бази, без якої не можна говорити про якість навчального процесу. В. Демкін виділяє низку психологічних принципів, які впливають на якість дистанційного навчання. Він звертає особливу увагу на необхідність детального планування навчальної діяльності, її організації, чіткої постановки цілей та завдань навчання. Студенти мають розуміти призначення запропонованих курсів. Автор зазначає, що ефективність навчальної діяльності студентів значною мірою залежить від змісту матеріалу, який визначає структуру і рівень їх пізнавальних інтересів - загальних чи спеціальних.

Розробка навчально-методичних матеріалів для дистанційного навчання потребує врахування психологічних закономірностей сприймання, пам'яті, мислення, уваги, а також вікових особливостей студентів. Ми пояснюємо це тим, що пізнавальні процеси студентів безпосередньо впливають на засвоєння навчального матеріалу. Існує низка незалежних від особистісних характеристик **особливостей**, які слід враховувати при розробці навчально-методичних матеріалів, зокрема такі:

- органи чуття людини обмежені у своїй можливості реагувати на інформаційні сигнали, відтак сприймають лише дозовану кількість повідомлень із навколишнього середовища; і якщо повідомлень багато, то мозок зазнає інформаційного перенасичення (перенавантаження);
- людина сприймає світ залежно від того, що вона очікує сприйняти, через те її свідомість більшою мірою реагує на нове і несподіване;
- «ефект технічного перенасичення» полягає в тому, що людина не спроможна без варіювання виконувати одноманітні завдання протягом навіть нетривалого часу, тому іноді непомітно для себе вона змінює задачу, яку розв'язує.

Урахування окреслених вище особливостей сприяє підвищенню рівня сприйняття інформації і засвоєння навчального матеріалу тими, хто навчається у системі дистанційної освіти.

Зворотний зв'язок між студентом і викладачем у системі дистанційного навчання є абсолютним її атрибутом. Цей зв'язок повинен забезпечувати студенту психологічний комфорт у процесі навчання. Суть механізму зворотного зв'язку полягає в тому, що в міжособистому спілкуванні процес обміну інформацією подвоюється і, окрім змістового навантаження, несе в собі від реципієнта до комунікатора відомості про те, як реципієнт сприймає і оцінює поведінку комунікатора. Адекватність сприйняття інформації залежить від багатьох причин, найважливішою з яких є наявність або відсутність у процесі діалогу

комунікативних бар'єрів. Комунікативний бар'єр - це психологічна перешкода на шляху адекватної передачі інформації між партнерами зі спілкування. Якщо такий бар'єр виникає, то інформація спотворюється або змінюється її зміст [2]

Існують різні **психологічні бар'єри спілкування**:

® семантичний бар'єр пов'язаний із вживанням різних значень того самого поняття учасниками процесу спілкування;

- стилістичний бар'єр виникає при невідповідності стилів мовлення комунікатора і реципієнта;
- логічний бар'єр з'являється тоді, коли логіка міркування, запропонована комунікатором, дуже складна.

Комунікативний бар'єр може перерости і в бар'єр відносин. Це суто психологічний феномен, який виникає в процесі спілкування комунікатора і реципієнта, коли почуття недовіри та ворожості до комунікатора поширюється і на пропоновану ним інформацію.

Важливо враховувати те, що будь-яка інформація, яка надходить до реципієнта, справляє певний вплив на його поведінку, мислення, настановлення. І в окремих випадках комунікативний бар'єр виступає психологічним захистом від психологічного впливу іншої людини, що виникає в процесі обміну інформацією між учасниками спілкування. Таким чином, особистісні характеристики викладачів у системі дистанційної освіти мають важливе значення для забезпечення відповідного, психологічного комфорту тим, хто навчається.

Психологи акцентують увагу на здатності студента самостійно працювати з інформацією. Відомо, що самостійна робота в системі дистанційної освіти є основним елементом навчальної діяльності.

Ми виділяємо такі **рівні готовності студента до самостійної роботи**:

- високий, коли переважає пізнавальний, професійний мотив;
- проміжний, коли є різні мотиви, актуалізовані різними проблемами;
- низький, коли переважає зовнішній мотив: необхідність здати залік або іспит.

Провідними мотивами самостійної діяльності можуть виступати навчально-пізнавальні та професійні мотиви. Конкретними стимулами можуть бути інтереси, відповідальність, страх відразування тощо. Різні за змістом мотиви по-різному впливають на якість навчальної діяльності.

Здійсненню самостійної діяльності можуть заважати такі психологічні проблеми, як відсутність досвіду самостійної роботи, недостатня вольова саморегуляція, вплив групових настановлень тощо.

Реалії сьогодення потребують нового підходу до таких компонентів системи освіти, як виховання й навчання: вони мають бути організовані як гуманітарний, творчий процес, тому що всі свої проблеми суспільство й держава можуть розв'язати тільки вихованням соціалізованої, культурної людини.

Фахівці у галузі педагогіки стверджують, що традиційні педагогічні принципи

навчання є основою для дистанційної форми його організації, а після доповнення новими умовами і критеріями нового навчального середовища трансформуються у педагогічні принципи дистанційної освіти [7]. Одними з таких принципів є:

Принцип індивідуальної освітньої діяльності слухачів, відповідно до якого їм надається можливість вибору на всіх етапах навчального процесу: під час постановки особистих освітніх цілей, виборі домінантних напрямів занять, форм і темпів навчання у різноманітних освітніх галузях.

Принцип урахування індивідуальних особливостей слухачів у процесі розробки дистанційного курсу передбачає модулі, заздалегідь розраховані на індивідуальні особливості особистості слухачів за трьома рівнями: психофізіологічним, психологічним і соціально-психологічним, а також за рівнем їх базової підготовки до навчання дистанційно.

Розвиток індивідуальних здібностей є одним із пріоритетних напрямів виховання учнівської та студентської молоді. Йдеться про те, щоб розкрити природні нахили й талант кожного вихованця. Тривалий час ми нехтували суто людськими індивідуальними якостями, які відрізняють одну людину від іншої, але є визначальними в її ставленні до навколишньої дійсності [1].

Завдання формування особистості передбачають як головний критерій успішності навчання не лише знання, уміння, навички, функціональну підготовленість до виконання певних видів діяльності, але й виховання особистісних якостей: професійної спрямованості, суспільної активності, творчих умінь і здібностей, емоційної сфери. В зв'язку з цим значно підвищується роль навчання в особистісному розвитку і становленні людини, в наданні їй допомоги у розв'язанні життєвих проблем, самовизначенні і самореалізації. Таким чином, змінюється підхід до навчання в суспільстві, його соціальний зміст, характер, цілі і завдання, технології, відношення учасників навчального процесу. Тому на початку третього тисячоліття найбільш актуальною проблемою практично-го оновлення вітчизняної освіти є зміна цілей освітньої системи, перехід до гуманістичної особистісної концепції навчання, яка визначає його основними цілями і результатами не лише набування знань, умінь і навичок, а розвиток і самореалізацію особистісних здібностей і якостей людини, її соціальну і професійну спрямованість, прагнення буди корисною для суспільства і держави.

Проведений нами аналіз педагогічної практики показав, що на новому етапі розвитку системи освіти проблема орієнтації на особистість ще недостатньо висвітлена як методистами, так і педагогами-практиками. Значною мірою це стосується комп'ютерно-орієнтованих дисциплін. Проте впровадження сучасних технологій навчання дозволяє значною мірою задіяти їхній потенціал з метою формування особистісних якостей студентів.

Література:

1. Мартинюк І. В. Національне виховання: Теорія і методологія: Метод.

посібник. - К.: ІСДО, 1995. - 160 с.

2. Малінко О. «Дистанційна освіта: організаційна структура, психолого-педагогічні основи, фінансування і управління.» //Директору школи, ліцею, гімназії - 2002. - №6 - С. 38- 45

3. Собаєва О.В., Нечит Ю.В., Луговий М. М. Евристична і творча активність студентів у дистанційному навчанні // Сборник трудов четвертого научно-методического семинара «Информационные технологии в учебном процессе»/ Под ред. Жалдака М.И., Захарченко И. Г, Макаровой И.О., Малоряна В.Л./Южно-Украинский государственный педагогический университет им. КД. Ушинского, Одесса, 2003. - 192с. - С. 91-93

4. A Reappraisal of Instructional Television. ERIC Digest. Zugner, Lisa Crooks, ERIC Clearinghouse on Information Resources Syracuse NY, 1987-12-00, http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digests/ed294569.html

5. «Shift Happens: Online Education as a New Paradigm in Learning», Linda Harasim, Network Leader and CEO, TeleLearning Network of Centres of Excellence, Canada. 16th Annual Conference «Distance Learning 2000», News and Publications, TeleLearning-NCE, <http://www.telelearn.ca>

6. The TeleLearningNCE 1998/99 Annual Report. The TeleLearningNCE News and Publications <http://www.telelearn.ca>

7. Освітній портал «Все про освіту», osvita.org.ua.